

Libre de diverses statuts e ordenacions fets per lo consell de la vila de Algezira, edició a cura d'Aureliano J. Lairón, València, Universitat de València, 2001; *Ordenances municipals de Vila-real (segles XIV-XVIII)*, edició a cura de Vicent Gil, València, Universitat de València, 2002.

Un posat una mica aristocràtic, una mica desdenyós també, ha fet que l'historiador hagi considerat la publicació de textos i documents com un afer menor, d'escassa volada intel·lectual i d'un minso rendiment amb relació als esforços que requereix la tediosa i lenta transcripció documental. Permanentment qüestiona el caràcter de ciència a la disciplina que practica, l'historiador prefereix dirigir les seves preocupacions cap aquells àmbits d'anàlisi on pot posar a reluir tota aquella piròtècnia analítica que l'emparenta amb el del laboratori del científic. Aquestes cauteles, comprensibles avui més que mai just pel lloc cada vegada més subaltern que juga la història en l'escenari social —comprensibles, però no justificables— expliquen que l'edició de textos històrics estigui en mans generalment d'arxivers, com els dos que ara ens ocupen, i els professionals de la paleografia i diplomàtica. L'erudició, tot i no prestar-se gaire a la desimboltura verbal i cenyir-se ineludiblement al rigor tècnic i la contenció, hauria d'atraure molt més el nostre gremi, i fins i tot estic temptat de dir que esdevé un estadi previ, de preparació i entrenament per a les aventures narratives de les grans monografies i, encara més, de les especulacions epistemològiques. L'acadèmia, o si més no una certa acadèmia, també dona garanties i solvència al pinzell abstracte o a la partitura minimalista.

El Servei de Publicacions de la Universitat de València ha encetat una col·lecció dedicada a les fonts històriques valencianes, amb la voluntat d'exhumar i divulgar textos

inèdits, exhaurits o deficientment publicats, fragmentàriament o en col·leccions locals de difícil accés. Les ordenances d'Alzira, editades per Aureliano Lairón, corresponen al número 4 i les de Vila-real, a cura de Vicent Gil, al número 7, i se'ns anuncien nous lliuraments que, sens dubte, faran d'aquesta col·lecció un punt de referència ineludible per a la construcció de la memòria històrica dels valencians. Els beneficis que la Universitat obté els hauríem de posar no sols en el plat de la balança estrictament intel·lectual. Hi ha un valor afegit, que en el cas del País Valencià, on la cohesió territorial constitueix una assignatura pendent, cal no menysprear-lo, com és el del vincle que la Universitat de seguida activa amb el lloc —o amb determinades categories laborals, si per exemple es tracta de documents gremials— que ha merescut la recopilació de materials.

Les ordenances municipals constitueixen un conjunt de normatives bàsiques que regulaven la vida local en una multiplicitat d'aspectes prioritàriament de caràcter públic, per bé que també s'escolaven cap a l'àmbit privat, en els costums diaris de la gent, atès el tènue vel que separava vida pública i privada en la societat medieval. Corresponia als jurats, en sessió del consell presidit pel justícia, l'aprovació dels establiments, que de seguida eren «cridats» pels carrers de la vila i els llocs de la contribució general. Els furs presentaven una deficiència palesa en matèria local, i calgué per consegüent resoldre per mitjà d'una reglamentació consensuada col·lectivament, sota la sanció dels responsables polítics locals, els diversos i complexos problemes que afectaven el municipi. Com passà amb els furs, a un paquet inicial d'establiments anaren afegint-se'n de nous o esmenes dels més antics, a mesura que problemes inèdits exigien la intervenció legisladora. No hi ha dubte que aquestes actuacions reforçaven l'autonomia municipal, perquè a través dels jurats i els consellers s'implicava la totalitat dels veïns en assumptes que els afectaven quotidianament. Sobretot quan les disposicions discutides i aprovades significaven una afirmació enfront d'altres poders rivals. En aquest sentit és ben simptomàtic que les ordenances de Vila-real comencen, després de reproduir l'establiment foral de les pastures, amb la declaració de la jurisdicció que els jurats de la vila es reservaven sobre Bonretorn i altres alqueries del terme. Caldria no menystenir tampoc l'aura solemne, altament simbòlica, dels acords consensuats en el si dels consells, car també reforçava els febles mecanismes identitaris urbans, dels quals els burgesos valencians freturaven, a causa dels trets heterogenis d'una població en permanent metamorfosi interna i recanvis de l'estoc de llinatges. La confecció d'un llibre que havia de recollir el programa normatiu subministrarà, al capdavant, un suport per a la memòria col·lectiva, dinàmic i operatiu perquè exigia cíclics milloraments, afegits i defenses a ultrança així que algú en gosava vulnerar cap article.

El contingut dels llibres d'ordenances és força divers. Les particularitats locals hi afegeixen un escriu de singularitat, que faria prolix i pesant l'acarament de l'un amb l'altre. De tota manera és possible traçar a grans trets i amb inevitables matisos quatre blocs que en permeten l'homologació per damunt de la ineludible diversitat, i correspondrien als de l'administració, el paisatge, el mercat i els costums.

Les competències dels diferents càrrecs i magistratures, la fixació de les condicions per accedir-hi, el calendari, el procediment electoral o el cerimonial, per bé que emmascarat convenientment per la idea del bé i profit de la cosa pública, legitimava un sistema que al capdavant descansava sobre unes petites oligarquies. Un grup selecte de famílies se'l repartien, el poder, i tractaven d'excloure'n la majoria; l'endogàmia que practicaven era la condició necessària de les estratègies acaparadores. El poder local, doncs, era un focus de violències sovint irresolubles, però els establiments amb la seva voluntat normativitzadora establien unes regles de joc que contribuïen a apaivagar les tensions: «en les eleccions que's faran d'ací a avant dels officis de la dita vila —llegim en una

ordenança d'Alzira del 1369—, e en special del justícia, jurats e mustaçaf, sia servada forma deguda e equal, e per lo justícia e jurats no sia alcun recusat als dits officis si per justa e evident rahó no ere a coneguda del consell de la dita vila. E si alcú serà recusat als dits officis per alguna rahó, que alcun altre en què sia aquella rahó mateixa o semblant no y puxa ésser admès, e si u farà que no valla la sua elecció, ans romanga nul·la.

Les regulacions relatives al paisatge agrari ocupaven prioritàriament l'atenció dels magistrats urbans. Aquesta eventualitat purament quantitativa revela fins a quin punt la sort del camp estava en mans dels homes de vila. En el si de les muralles trobarem sens dubte activitats artesanies més o menys desenvolupades, en particular les relatives a la manufactura tèxtil, i prou que les ordenances ho testimonien. Però l'agricultura era sens dubte la columna vertebral sobre la qual descansava la riquesa col·lectiva. La tutela del paisatge agrari, que apunta fins i tot cap a una mena de política ecològica *avant la lettre*, significa la tutela del sector econòmic decisiu. L'obsessiva regulació deriva al cap i a la fi d'un problema estructural que afectava l'agricultura del país, i en general de tota l'àrea mediterrània, com era el de la precària integració entre l'agricultura i la ramaderia. Autèntics exèrcits de moltons, ovelles i cabres, tant de cabanes locals com forasteres, envaïen permanentment els camps i era menester, en conseqüència, una escrupolosa normativa de penes, clams i penyores per evitar el desastre. Les informacions que els llibres d'establiments aporten sobre els coneus i el seu cicle són imprescindibles, i probablement els historiadors italians n'han sabut traure punta com ningú. A casa nostra just ara comencem a utilitzar-les, i no hi ha dubte que constitueixen un complement de les que provenen dels protocols notariais, les actes del justícia i els padrons de riquesa.

L'hegemonia de la ciutat sobre el camp pren uns contorns encara molt més definits quan passem a observar el funcionament del mercat. Entorn de la regularitat i la seguretat dels abastiments, i la fluïdesa de les trameses, d'eixida i d'arribada, els jurats dissenyaven bona part de la política econòmica urbana. Aquest principi exigia la claudicació de tots els cavallers radicats dins les respectives contribucions generals, i les comunitats camperoles al seu darrere. No hi ha mercats en les alqueries, no hi ha, sobretot, mercat de blats i de vi. Sense temor a exagerar podríem qualificar d'agressives el conjunt de mesures dictades envers senyors i pagesos, i més si tenim en compte que es produïren sota el guiatge de les reivindicacions jurisdiccionals i de la teranyina del crèdit que cobrí tot el camp valencià. Del bon funcionament del mercat en depenia també la bona salut fiscal de la vila, cosa que suposava la persecució d'acaparadors i revenedors, però també la clara atribució de les competències del mustassaf.

Per a la justa valoració de les ordenances no hauríem d'oblidar mai que ens situem en l'esfera normativa. Els discursos del poder solen manifestar un programa genèric, una voluntat d'acordar uns principis rectors a una realitat ara i adés esmunyedissa. La distància entre norma i pràctica social es posa en relleu en l'esfera dels costums. Els jurats s'afegiren a la croada que des de la trona els eclesiàstics havien llaçant contra els hàbits llicenciosos del veïnat. La prostitució, el joc, les blasfèmies, la violència són aspectes que no s'estaven de regular els magistrats locals, amb una voluntat decididament «domesticadora». Massa resistències perquè triomfen les consignes. En aquest sentit, les ordenances deformen la realitat quotidiana, però ens informen amb textos carregats de lliçons morals dels valors dominants i entorn dels quals s'amiden si més no dues categories socials en pugna: la dels integrats i la dels exclosos o marginats.

La lectura de les ordenances de seguida activa una pregunta que, si bé és mira, pot ser una mica capciosa però inevitable: ¿cal arreglar les viles valencianes dins

l'entramat urbà o més aviat pertanyen al món rural? Les viles van dissenyar unes directrius de govern equiparables a qualsevol altra ciutat, en petita escala, això sí, considerades les modestes xifres demogràfiques que amb prou feines superaven els 5.000 habitants. La muralla, el traçat urbanístic sovint planificat, les pulsions de la religió cívica, en fi, les funcions centrípetes de mercat, són constants que es repeteixen tant aquí, als centres urbans valencians, com arreu d'Occident. Però el camp comença inexorablement a l'altra banda de les muralles, i les sèquies, i els camins rurals que s'infilten fins al moll de l'horta, i una certa manera d'entendre la vida i la mort. Els paradigmes culturals agraris impregnen la «ciutat» valenciana enllà de l'edat mitjana. Realitats híbrides, les de les viles del País Valencià, i en són un bon reflex els llibres d'ordenances, que ara podem consultar en els casos d'Alzira i Vila-real.

FERRAN GARCIA-OLIVER